

วิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช

Thai-Chinese Merchants' Ways of Life in the Old Yaowarat Market

Chu Lulu

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

E mail: 937511517@qq.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์พ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช จำนวนทั้งสิ้น 30 คนจาก 30 ร้านค้า และลูกค้าจำนวน 90 คน (ร้านค้าละ 3 คน) รวมทั้งสังเกตการณ์ชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดเก่าเยาวราช และศึกษาเอกสาร งานวิจัย โดยนำเสนอผลของการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ 1) ประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช ซึ่งส่วนใหญ่มาจากชวเตา มณฑลกวางตุ้งในประเทศจีน 2) การดำเนินชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชนอกจากสืบทอดวิถีชีวิตจากบรรพบุรุษแล้วยังผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนไทย 3) การค้าขาย สินค้าที่พ่อค้าแม่ค้าขายในตลาดเก่าเยาวราช จะจำหน่ายอาหารแห้ง อาหารสด รวมทั้งสินค้าในชีวิตประจำวันซึ่งสามารถเห็นได้ว่า ตลาดเก่าเยาวราชเป็นตลาดที่เน้นการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค 4) วัฒนธรรมประเพณีของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชประกอบด้วยวิถีปฏิบัติตามแบบบรรพบุรุษ โดยมีวิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามวัฏจักรชีวิต และการปฏิบัติตามคำสอนของบรรพบุรุษ 5) การกลมกลืนวิถีชีวิต มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดเก่าเยาวราช คือด้านการศึกษา การแต่งงาน การประกอบอาชีพ และอาหารการกิน งานวิจัยนี้สามารถเป็นฐานข้อมูลอ้างอิงทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคนไทยเชื้อสายจีนย่านเยาวราชและยังเป็นข้อมูลที่กระทรวงการท่องเที่ยวสามารถนำไปพัฒนาเพื่ออนุรักษ์ตลาดเก่าเยาวราชให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ด้วย

คำสำคัญ: พ่อค้าแม่ค้าไทยเชื้อสายจีน, วิถีชีวิต, ตลาดเก่าเยาวราช

Abstract

This research studied the life of Thai-Chinese merchants in the old Yaowarat market of Bangkok. The field research methods were used through interviewing 30 merchants of 30 businesses and 90 customers, three of

each business. This study observed their ways of life and studied other documents in the form of descriptive analysis .

The findings were focused in five areas which are as follows 1) The ancestors of Thai-Chinese merchants were mostly from Shantou, Guangdong province in China. 2) Their ways of living were interweaved in Thai and Chinese styles. 3) Their merchandises were mainly daily goods, especially fresh and dried food, showing that the market served the customer's routine needs. 4) Traditional practices were composed of their ancestral beliefs following the principles of life cycle, and old Chinese teachings. 5) The harmonious ways of life had influenced on the Thai-Chinese merchants through the formal education, marriage, profession, food and eating culture. These findings could be a database of Thai-Chinese people in the Yaowarat area and also be tourist information supporting a project of conserving the old Yaowarat market to be a historical tourist site.

Keywords: Chinese-blooded Thai merchants, ways of life, old Yaowarat market

1. บทนำ

ประเทศไทยมีตลาดรูปแบบต่าง ๆ ดังเช่น ตลาดสด ตลาดน้ำ ตลาดนัด และตลาดบก เป็นต้น โดยตลาดสดถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งในห่วงโซ่อาหารเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าและอาหารแก่ประชาชน และยังเป็นศูนย์กลางวิถีชีวิตชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมที่อยู่คู่กับสังคมมายาวนาน (กรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข, 2545) เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่าตลาดสดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความสำคัญมากในวิถีชีวิตคนไทยมาตั้งแต่สมัยอดีต

ตลาดนั้นมีความสำคัญเช่นเดียวกับสังคมของคนจีนในประเทศจีน คนจีนจะมีกิจกรรมซื้อขายสินค้าภายในตลาดและตลาดยังถือเป็นสถานที่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คนเสมอมา ครั้นเมื่อมีคนจีนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยโดยเข้ามาอยู่อาศัยและกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งคนไทยเชื้อสายจีนกลุ่มนี้คือ คนจีนที่เกิดในประเทศไทยและมีเชื้อสายมาจากผู้อพยพชาวจีนหรือชาวจีนโพ้นทะเล สำหรับในประเทศไทย คนจีนเห็นว่ามีโอกาสหรือมีช่องทางที่จะอพยพเข้ามาได้มากที่สุด ซึ่งช่วงเวลานั้นจะคาบเกี่ยวตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ถึง สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งคนจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ยาวนาน ดังนั้น จึงทำให้สังคมไทยในอดีตได้รับวัฒนธรรมจีนบางส่วนมาเป็นแบบอย่างผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย และในขณะที่เดียวกันคนจีนที่อพยพมาในประเทศไทยก็ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยเช่นเดียวกัน และจากการอพยพเข้ามายังประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จึงก่อให้เกิดสังคมที่เป็นกลุ่มชาวจีนอพยพ และจากการที่คนจีนมีลักษณะเป็นคนขยัน ค้าขายเก่ง จึงทำให้ชาวจีนมีทั้งประกอบอาชีพใช้แรงงาน รวมไปถึงการค้าขายสิ่งของต่าง ๆ จนเกิดเป็นชุมชนและตั้งเป็นตลาดขึ้นในย่านที่ชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก นั่นคือตลาดย่านเยาวราช

ภายในถนนเยาวราชนี้ยังมีตลาดที่น่าสนใจหลายแห่ง และยังมีตลาดโบราณแห่งหนึ่งที่เป็นตลาดเก่าแก่ในย่านถนนเยาวราช นั่นคือ “ตลาดเก่าเยาวราช” หรือในชื่อจีนว่า “เล่าตักลัก” หรือ ตลาดพระยาไพบูลย์ หรือ ตลาดเจ้าสัวนิยมหมายถึงตลาดเดียวกัน ตั้งอยู่บนถนนเยาวราช เป็นตลาดสดเอกชนที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทยและประกอบกิจการสืบทอดกันภายในครอบครัวสายสกุลบุญนาค มากกว่า 5-6ชั่วอายุคน และได้รับความนิยมาอย่างต่อเนื่องมากกว่า 200 ปี นับจากแรกตั้งตลาดจนถึงปัจจุบัน ผู้ก่อตั้งตลาดแห่งนี้เป็นคนอุทิศที่ดินมั่งคั่งที่สุดคนหนึ่งในสมัยต้นกรุง

รัตนโกสินทร์ มีบรรดาศักดิ์เป็น “พระศรีทรงยศ” หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า “เจ้สัวเนียม” (สุดารา สุขญา, 2549) ตลาดเก่าเยาวราชแห่งนี้มีประวัติผูกพันกับสกุลชาวจีนที่มีชื่อเสียง มีวิถีชีวิต และมีธุรกิจการค้าของชาวจีนตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน ในอดีตตลาดเก่าเยาวราชที่เป็นแหล่งจับจ่ายอาหารสด อาหารแห้ง แหล่งใหญ่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งแต่เดิมพัฒนาจากการเป็นตลาดขายผักและกลายเป็นตลาดขายส่ง ขายปลีก ยังมีอาหารทะเล อาหารชนิดต่าง ๆ จากเมืองจีน (สุกางค์ จันทวานิช, 2559) ตลาดเก่าเยาวราชถือเป็นชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งสามารถสะท้อนได้จากการรักษาวัฒนธรรมประเพณีของจีนที่สำคัญไว้ได้อย่างดี โดยมีลูกหลานเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีอันทรงคุณค่านี้ไว้ให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ตลาดเก่าเยาวราชจึงเป็นตลาดที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราชมาแต่โบราณ

เนื่องจากมีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่ในย่านเยาวราชเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้น พ่อค้าแม่ค้าที่ตลาดเก่าเยาวราชจึงเป็นลูกหลานคนจีนที่นิยมประกอบอาชีพค้าขาย และมีการสืบทอดธุรกิจมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นนักศึกษาต่างชาติจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง วิถีชีวิตพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช ซึ่งจะทำให้ได้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช จังหวัดกรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตวัฒนธรรม และบทบาทของคนไทยเชื้อสายจีนในสังคมไทย

3.2 ศึกษาประวัติและความเป็นมาของตลาดเก่าเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร กำหนดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนที่ค้าขายในตลาดเก่าเยาวราชโดยสุ่มตัวอย่างจากร้านค้าที่ขายสินค้าต่างชนิดกันจำนวน 30 ร้านค้าและกำหนดการสัมภาษณ์ลูกค้าจำนวนทั้งสิ้น 90 คนร้านค้าละ 3 คน จาก 30 ร้านค้า

3.3 ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสัมภาษณ์ และปรับแก้ตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิให้ถูกต้อง

3.4 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในด้านวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของพ่อค้าแม่ค้าชาวไทยเชื้อสายจีนรวมลูกค้าที่มาซื้อสินค้าในตลาดเก่าเยาวราชเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

3.5 วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในด้านบทบาทของพ่อค้าแม่ค้าชาวไทยเชื้อสายจีนตลาดเก่าเยาวราชเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ที่มีต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน

3.6 นำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

4.ผลการวิจัย

วิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชปรากฏส่วนสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ ประวัติความเป็นมา การดำเนินชีวิต การค้าขาย วัฒนธรรมประเพณี และการกลมกลืนวิถีชีวิต โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช

ผลการวิจัยพบว่า บรรพบุรุษของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่มาจากชวเกาเป็นกลุ่มแต่จิวเนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ พวกเขาจึงตัดสินใจอพยพมาประเทศไทย คุณศศิกัญจน์ พิงพรกุล เจ้าของร้าน ฮั่วเซ่งเฮงเฮง (2 กรกฎาคม 2560 : สัมภาษณ์) ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับที่มาของบรรพบุรุษ กล่าวว่า

“บรรพบุรุษฝ่ายพ่อของสามีเป็นจีนแต่จิวมาจากชวเกาเซ่ตั้งชื่อจีน ชื่อเซ่งเฮง เพราะชีวิตที่จีนลำบากมาก ก็เลยหนีมาไทยตอนแรกก็รับจ้างทำงานในแถวเยาวราชเมื่อเงินพอแล้วก็มาเช่าร้านในตลาดนี้พ่อค้าแม่ค้าในตลาดนี้ส่วนใหญ่เป็นพวกแต่จิวกางคั้ง”

จากตัวอย่างข้อมูลการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่าพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนมีประวัติความเป็นมาจากบรรพบุรุษคนจีนที่มาตั้งถิ่นฐานที่ตลาดเก่าเยาวราช ในสมัยก่อนมีชีวิตยากจนและลำบากในประเทศจีน ด้วยเหตุผลต่าง ๆ อย่างเช่น ภัยธรรมชาติ การเกิดสงคราม ซึ่งทำให้บรรพบุรุษของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชแห่งนี้ จึงตัดสินใจอพยพมาหางานทำที่ประเทศไทยโดยการนั่งเรือสำเภา

4.2 การดำเนินชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช

การดำเนินชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช มีลักษณะเด่นในด้าน อาหารการกิน การใช้ภาษา รวมถึงการพบปะสังสรรค์ และลักษณะนิสัยของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีน มีรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1 อาหารการกิน

สำหรับพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช มีเอกลักษณ์ในเรื่องของ อาหารการกินและยังเป็น การผสมกลมกลืนกับอาหารไทย ดังที่ คุณจิราพร พรรัตนแสง (10 กรกฎาคม 2560 : สัมภาษณ์) แม่ค้าของร้านฮั่งเฮงพานิช ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับด้านอาหารการกินว่า

“ฉันเป็นรุ่นที่ 3 ที่บ้านฉันในปกคดียังทำอาหารจีน โดยเฉพาะเทศกาลจีนอย่างเช่น วันตรุษจีน วันชิงหิมิง ต้องทำอาหารจีนมาไหว้ศาลเจ้าและบูชาบรรพบุรุษแต่เป็นอาหารจีนที่ผสมกลมกลืนกับอาหารไทยนอกจากกินอาหารจีนแล้วครอบครัวฉันยังกินอาหารไทยด้วย”

จากตัวอย่างการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า ด้วยเหตุผลที่อยู่ในสังคมไทย พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนทำอาหารจีนตามบรรพบุรุษแต่มีการผสมกลมกลืนกับอาหารไทย ดังนั้น อาหารการกินของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีน จึงมีการผสมผสานรวมกันทั้งอาหารจีนและอาหารไทย

4.2.2 การใช้ภาษา

ภาษาของคนไทยเชื้อสายจีนนั้นได้รับอิทธิพลจากสังคมไทยอย่างมาก คุณศรีวรรณ สุทธิกิจพิมพ์พันธ์ (10 กรกฎาคม 2560 : สัมภาษณ์) แม่ค้าของร้านเจ็ซุย ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับด้านการใช้ภาษาไว้ว่า

“บรรพบุรุษของฉันเป็นจีนแต่จิวมาจากชวเกา เจ้พูดได้ภาษาแต่จิวในการค้าขาย บางทีก็ใช้ภาษาแต่จิวสื่อสารกับลูกค้า โดยเฉพาะลูกค้าเก่าที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน”

จากตัวอย่างการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นถึงว่าพ่อค้าแม่ค้าในตลาดเก่าเยาวราชบางคนยังใช้ภาษาจีนสื่อสารกับลูกค้าที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน เพราะพ่อค้าแม่ค้าเป็นลูกหลานของชาวจีนซึ่งได้สืบทอดภาษาจากบรรพบุรุษ และคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นเก่ายังมีใช้ภาษาจีน แต่ปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพราะได้รับอิทธิพลจากภาษาไทย และด้วยเหตุผลที่ส่วนใหญ่ครอบครัวใหม่ของคนไทยเชื้อสายจีนที่ทั้งบิดา มารดา และบุตร เกิดที่ประเทศไทย ดังนั้น คนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่สามารถพูดภาษาจีนได้ แต่คนไทยเชื้อสายจีนยังนิยมส่งลูกหลานไปเรียนภาษาจีนกลางเพื่อสืบทอดภาษาจีนต่อไป

4.2.3 การพบปะสังสรรค์

สำหรับการพบปะสังสรรค์ของชาวไทยเชื้อสายจีน ในชุมชนตลาดเก่าเยาวราช คุณจิราพร พรรัตนแสง (10 กรกฎาคม 2560 : สัมภาษณ์) แม่ค้าของร้านฮั่งเฮงพานิช ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“การพบปะสังสรรค์ที่เรามีถ้าไม่จำเป็นที่ตลาดนี้ก็คือ การพบปะสังสรรค์สมาคม อย่างเช่น ฉันแซ่หลี่ก็มีสมาคมแซ่หลี่ จะมีการพบปะสังสรรค์ทุกปี เรียกว่า กินเลี้ยง เป็นกิจกรรมที่จะแสดงความสัมพันธ์ที่สนิทสนมกันในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่แซ่หลี่”

จากตัวอย่างข้อมูลการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่า พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชมีการพบปะสังสรรค์ โดยมีการก่อตั้งเป็นสมาคม ซึ่งชื่อของสมาคมจะตั้งตามแซ่ (นามสกุล) ของตนเอง และมีการพบปะสังสรรค์กัน มีการกินเลี้ยงกันทุกปี

4.2.4 ลักษณะนิสัยพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีน

สำหรับเรื่องของ ลักษณะนิสัยของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดนี้ คุณวรัญญา เหลืองโรจนกุล แม่ค้าของร้านอิงเอี่ยมฮวด (18 พฤศจิกายน 2560 : สัมภาษณ์) ได้ให้สัมภาษณ์โดยกล่าวว่า

“ที่ครอบครัวฉันเมื่อกินข้าวเรากินเท่าไรก็ได้เท่าไรในจานถ้าใส่ในจานก็ต้องกินหมด จนถึงปัจจุบันแม้ว่าชีวิตดีขึ้นแล้วพ่อแม่ก็ยังใช้ชีวิตอย่างประหยัดฉันก็เหมือนกัน เพราะเงินหาไม่ง่าย”

จากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีน ยังมีอุปนิสัยที่ประหยัด เพราะบรรพบุรุษของพวกเขาในอดีต มีชีวิตที่ยากลำบาก ซึ่งทำให้ลูกหลานรู้ว่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่่ง่าย นอกจากนี้แล้วพ่อค้าแม่ค้าในตลาดเก่าเยาวราชยังมีนิสัยอดทนและขยันด้วย

4.3 การค้าขายของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช

นับแต่อดีตเป็นต้นมาตลาดเก่าเยาวราช ได้กลายเป็นตลาดที่เป็นแหล่งจับจ่ายอาหารสด อาหารแห้ง แหล่งใหญ่อีกแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ซึ่งแต่เดิมพัฒนาจากการเป็นตลาดขายผักมาเป็นตลาดขายส่งและขายปลีก ขายอาหารทะเล และอาหารชนิดต่าง ๆ โดยวัตถุดิบบางชนิดได้นำเข้ามาจากประเทศจีน ซึ่ง คุณศศิภาณูจน์ พิงพรกุล (2 กรกฎาคม 2560 : สัมภาษณ์) แม่ค้าร้านตั้งฮั่วเซ่งเฮง ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการค้าขายของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดเก่าเยาวราช ไว้ว่า

“อากงของฉัน ตอนแรกขายอาหารสดในตลาดเก่าเยาวราช ต่อมา จึงเปลี่ยนขายอาหารแห้ง ปัจจุบันร้านนี้มีอายุมากกว่า 60 ปีแล้ว แต่ปัจจุบันเศรษฐกิจตกต่ำการค้าขายไม่ดีเท่าสมัยก่อน ดังนั้น มีบางร้านที่แต่ก่อนขายอาหารแห้งเหมือนกันก็เปลี่ยนขายเสื้อผ้ารองเท้า”

จากตัวอย่างข้อมูลการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่าสินค้าที่ขายในตลาดเก่าเยาวราช มีทั้งอาหารแห้ง อาหารสด สินค้าประจำวัน สินค้าที่เกี่ยวกับการไหว้เจ้า และยังมีร้านอาหารต่าง ๆ ซึ่งเราสามารถเห็นได้ว่า ตลาดเก่าเยาวราชเป็นตลาดที่เน้นการขายสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากสินค้าที่ขายในตลาดเก่าเยาวราชมีทั้งขายส่งและขายปลีก เมื่อเวลาผ่านไปจึงทำให้ตลาดเก่าเยาวราชแห่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นตลาดที่มีความนิยมน้อยลงและทรุดโทรมลงไป แต่อย่างไรก็ตาม ตลาดเก่าเยาวราชแห่งนี้ นับว่ามีจุดเด่นคือ มีความเก่าแก่ และทรงคุณค่าตามประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมถึงนักวิจัยมาศึกษาที่ตลาดเก่าเยาวราชแห่งนี้

4.4 วัฒนธรรมประเพณีของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช

ด้านวัฒนธรรมประเพณีของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) วิถีปฏิบัติตามแบบบรรพบุรุษ 2) วิถีปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมวัฏจักรชีวิต 3) การปฏิบัติตามคำสอนของบรรพบุรุษ และ 4) การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมประเพณีตามสมัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.4.1 วิถีปฏิบัติตามแบบบรรพบุรุษพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีน

วิถีปฏิบัติตามแบบบรรพบุรุษพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีน สะท้อนผ่าน เทศกาลที่สำคัญ ๆ ได้แก่ วันตรุษจีน วันเซ็งเม้ง และวันไหว้พระจันทร์

1) ประเพณีตรุษจีน จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า แม้ว่าครอบครัวของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชอพยพเข้ามาอยู่ที่ประเทศไทยเป็นเวลายาวนาน แต่พวกเขายังคงมีประเพณีวันตรุษจีนตามบรรพบุรุษ ในช่วงวันตรุษจีนพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช จะมีประเพณีตามแบบบรรพบุรุษคือ การทำความสะอาดบ้านเพื่อส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ การไหว้เจ้าเพื่อขอพรกับศาลเจ้า รวมถึงการไหว้บูชารอบบรรพบุรุษ ประเพณีตรุษจีนมีการอวยพรผู้อาวุโส และยังมีกรมอบอั่งเปาให้กับลูกหลานด้วย การปฏิบัติทั้งหมดนี้สามารถแสดงให้เห็นว่าคนจีนให้ความสำคัญกับความกตัญญูต่อบรรพบุรุษและผู้ใหญ่และคนจีนยังให้ความสำคัญกับความสามัคคีภายในครอบครัว

2) วันเซ็งเม้ง จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า ช่วงเวลา วันเซ็งเม้ง ถือเป็นประเพณีที่สำคัญมากที่สุดของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช เนื่องจากเป็นประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วของคนจีน โดยก่อนวันพิธีจะมีการทำความสะอาดหลุมฝังศพของบรรพบุรุษ หลังจากนั้นในวันพิธีจะมีการเซ่นไหว้อาหารคาว อาหารหวาน น้ำชา และเหล้าจีน มาเซ่นไหว้ที่หลุมฝังศพ เพื่อเป็นการรำลึกถึงคุณงามความดีของบรรพบุรุษ

3) วันไหว้พระจันทร์ จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชยังมีการสืบทอดประเพณีไหว้พระจันทร์จากบรรพบุรุษ เมื่อถึงวันไหว้พระจันทร์สมาชิกในครอบครัวจะร่วมกันประทานอาหารและรับประทานขนมไหว้พระจันทร์ ดังนั้น สำหรับพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ยังถือได้ว่าเป็นวันที่ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันกับสมาชิกภายในครอบครัวและยังแสดงให้เห็นถึงความรักความสามัคคีภายในครอบครัวด้วย

4.4.2 วิธีปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมวัฏจักรชีวิต

วัฏจักรชีวิตในที่นี้ หมายถึง การเกิด แต่งงาน และการตาย ซึ่งถือเป็น 3 ขั้นตอนที่มีความสำคัญสำหรับชาวจีน ดังนั้น พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชแห่งนี้ จึงมีวิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามวัฏจักรชีวิต คือ ประเพณีตั้งชื่อ ประเพณีแต่งงาน และประเพณีงานศพ

1) ประเพณีตั้งชื่อ จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชนอกจากมีการตั้งชื่อภาษาไทยแล้ว แต่ยังคงมีการตั้งชื่อเป็นด้วยภาษาจีนด้วย เพราะชื่อของคนจีนจะมีแซ่อยู่ข้างหน้าและชื่อจะอยู่ข้างหลังโดยชื่อจะมีตัวอักษรเดียวหรือสองอักษร ชื่อของคนจีนมาจากความหมายของตัวอักษรที่เป็นมงคล ตัวอักษรที่มีความหมายดีถือว่าเป็นการอวยพรจากพ่อแม่ นอกจากนี้คนในครอบครัวเดียวกันชื่อจะมีการจัดเรียงตามลำดับผู้อาวุโส โดยคนรุ่นเดียวกันมักจะใช้ตัวอักษรเดียวกัน ดังเช่นการตั้งชื่อลูกใช้ชื่อตระกูลเป็นชื่อต้น ตัวอักษรต่อมาเป็นชื่อแสดงรุ่น

2) ประเพณีแต่งงาน จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า คนจีนในสมัยก่อนให้ลูกหลานแต่งงานกับคนจีน โดยที่การแต่งงานส่วนใหญ่ต้องได้รับความชอบเห็นจากบิดามารดา และการเลือกคู่ครองโดยพิจารณาจากความเหมาะสมของทั้งสองตระกูลในด้านต่าง ๆ อาทิ ฐานะ อาชีพ ฯ ในปัจจุบันนี้ลูกหลานคนจีนมีโอกาสเลือกคู่ครองมากกว่าในอดีต เช่น มีการแต่งงานกับคนไทย แต่พิธีการแต่งงานแบบจีนมีการปฏิบัติน้อยลง เหลือแค่พิธีการที่สำคัญ ๆ นอกจากนี้ในสมัยก่อน เมื่อคนไทยเชื้อสายจีนแต่งงานแล้วตามธรรมเนียมเงินเจ้าสาวจะต้องมาอยู่บ้านเจ้าบ่าว แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปคือ นิยมแยกครอบครัวออกมาอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น

3) ประเพณีงานศพ จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า คนจีนให้ความสำคัญกับประเพณีการตายโดยเฉพาะพิธีศพของบุพการี ผู้เป็นบุตรหลานจะต้องจัดพิธีเป็นอย่างดีที่สุด เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูคุณเวทิตา พิธีศพมีความละเอียดซับซ้อน และยังสะท้อนภูมิปัญญาเก่าแก่ที่เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ของประเพณีดั้งเดิมของคนจีน เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ตายและส่งผู้ตายไปยังภพภูมิที่ดี ซึ่งถ้าบุตรหลานจัดพิธีได้ครบถ้วนสมบูรณ์ เชื่อกันว่าผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่จะมีความเจริญรุ่งเรือง มีความรักใคร่สามัคคีกัน และเมื่อชาวจีนอพยพไปอยู่ที่ใดก็จะนำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีชีวิตของชนชาติตนไปปฏิบัติ

4.4.3 การปฏิบัติตามคำสอนของบรรพบุรุษ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนมีการปฏิบัติตามคำสอนของบรรพบุรุษว่า ควรเป็นคนที่มีความกตัญญูต่อผู้ใหญ่ ขยันทำงาน ใช้ชีวิตอย่างประหยัด และจะต้องรักครอบครัว

4.5 การกลมกลืนวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชกับวิถีชีวิตไทย

เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป สภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพราะความซับซ้อนทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ วิถีชีวิตของลูกหลานชาวจีนในตลาดเก่าเยาวราชจึงมีการกลมกลืนกับวิถีชีวิตไทย

4.5.1 ปัจจัยที่ทำให้มีการกลมกลืนวิถีชีวิตกับสังคมไทย

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชมีการกลมกลืนวิถีชีวิตกับสังคมไทย ประกอบด้วย 5 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านเวลาทำให้วิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนได้รับอิทธิพลจากสังคมไทย 2) ปัจจัยด้านสังคมและสภาพแวดล้อม สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดกว้าง สามารถยอมรับความแตกต่างใน

วัฒนธรรม ประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีนได้ 3) ปัจจัยด้านศาสนา เนื่องจากคนไทยและคนจีนมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือเชื่อในศาสนาพุทธเหมือนกัน ซึ่งทำให้ทั้งสองชนชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข 4) ปัจจัยด้านการปกครอง เนื่องจากในอดีต รัฐบาลไทยมีนโยบายที่สนับสนุนให้คนต่างชาติ รวมถึงคนจีนเข้ามาอยู่ประเทศไทย จึงทำให้คนจีนสามารถอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย และประกอบอาชีพ มีชีวิตที่ดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 5) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คนไทยเชื้อสายจีนทำการค้าขายสร้างตัวเองในสังคมไทย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้พ่อแม่คนไทยเชื้อสายจีนสามารถสร้างตัวเองให้มีฐานะดีและได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมไทย ซึ่งทำให้พ่อแม่คนไทยเชื้อสายจีนมีวิถีชีวิตการกลมกลืนกับสังคมไทย

4.5.2 การกลมกลืนวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทย

การกลมกลืนวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทยผู้วิจัยพบว่า มีการผสมกลมกลืนในด้านการศึกษา การแต่งงาน ความเชื่อ การประกอบอาชีพ และอาหารการกิน คนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาตามแบบไทยและมีโอกาสทำงานร่วมกับคนไทย จึงทำให้ลูกหลานเหล่านี้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทย การผสมกลมกลืนด้านการแต่งงานพบว่าคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่นิยมจัดพิธีแต่งงานแบบจีนร่วมกับพิธีแต่งงานแบบไทย นอกจากนี้การผสมกลมกลืนด้านศาสนาและความเชื่อพบว่า ความเชื่อทางศาสนาของคนจีนได้รับอิทธิพลจากความเชื่อของคนไทย ซึ่งพ่อแม่คนไทยเชื้อสายจีนมีความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายหินยานมากขึ้น เช่น มีการไหว้พระพุทธรูป ทำบุญตามแบบคนไทย การผสมกลมกลืนด้านอาหารการกินพบว่าคนไทยเชื้อสายจีนกินทั้งอาหารจีนกับอาหารไทย

5. อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์วิถีชีวิตของพ่อแม่คนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชมีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

5.1 คนจีนที่อพยพมาประเทศไทยเนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ อย่างเช่น ความไม่สงบภายในประเทศจีน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดกับผลการวิจัยของ อังคณา แสงสว่าง (2550) เรื่อง บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2398-2475 พบว่า การอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทราของชาวจีนเกิดจากปัจจัยจากในประเทศจีนทั้งปัญหาด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และปัจจัยด้านการคมนาคมขนส่งที่สนับสนุนการเดินทางออกนอกประเทศของชาวจีน

5.2 ในด้านวัฒนธรรมและประเพณีของพ่อแม่คนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช มีการปฏิบัติตามประเพณี สอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ ชนาภา เมธีเกรียงไกร (2559) เรื่องกระบวนการสืบทอดประเพณีทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีน ชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่พบว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติตามประเพณีของบรรพบุรุษชาวจีน ได้แก่ ตรีชุน หยวนเซียว เซ็งเม้ง ขนมห้าง วันเกิดเทพเจ้า สารทจีน ไหว้พระจันทร์ และกินเจ โดยแต่ละรุ่นจะมีวิถีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน และปรับตัวไปตามความเปลี่ยนแปลงทางสังคม รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ อย่างเช่น การผสมกลมกลืนการกลืนกลายทางวัฒนธรรม และภาวะความทันสมัยที่มีผลทางความเชื่อค่านิยม

6. บทสรุป

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช จังหวัด กรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์พ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชจำนวนทั้งสิ้น 30 คน จาก 30 ร้านค้า และลูกค้าจำนวน 90 คน (ร้านค้าละ 3 คน) และสังเกตวิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดเก่าเยาวราช ผลการวิจัยพบว่า พ่อค้าแม่ค้าเป็นลูกหลานของคนจีน บรรพบุรุษของพวกเขาส่วนใหญ่มาจากชวเถาเป็นกลุ่มแต่จิว พ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราชตั้งร้านค้าและประกอบอาชีพสืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งขายสินค้าประจำวันต่าง ๆ ในตลาดเก่าเยาวราช เช่น อาหารสด อาหารแห้ง รองเท้า จึงทำให้ตลาดเก่าเป็นตลาดที่เน้นการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค การดำเนินชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช มีลักษณะเด่นในด้านอาหารการกิน การใช้ภาษา การพบปะสังสรรค์ และลักษณะนิสัย นอกจากนี้แล้ว พ่อค้าแม่ค้ามีวัฒนธรรมและประเพณีบางส่วนที่ยังปฏิบัติตามบรรพบุรุษ เช่น ประเพณีตรุษจีน ประเพณีเซ็งเม้ง มีวิถีปฏิบัติและความเชื่อดังเดิมตามวัฏจักรชีวิต ดังเช่น ประเพณีตั้งชื่อ ประเพณีแต่งงาน และประเพณีงานศพ ซึ่งล้วนแต่มีการปฏิบัติตามคำสอนของบรรพบุรุษ แต่ด้วยเหตุผลที่การพัฒนาของสังคมวัฒนธรรมประเพณีของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช จึงมีการเปลี่ยนแปลงตามสมัย และด้วยปัจจัยเวลา สังคม สภาพแวดล้อม ศาสนา สภาพการปกครอง และปัจจัยเศรษฐกิจ ทำให้วิถีชีวิตของพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเชื้อสายจีนในตลาดเก่าเยาวราช จึงมีการกลมกลืนกับสังคมไทยในด้าน การศึกษา การแต่งงาน ความเชื่อ การประกอบอาชีพ และอาหารการกิน

7. กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลือของมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ คือ อาจารย์ ดร. พัชรินทร์ บุรณะกร ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง และอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้เสียสละเวลาให้คำปรึกษา แนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ รวมทั้งให้กำลังใจจนวิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. อัมพร สุขเกษม อาจารย์ ดร. พัชรินทร์บุรณะกร และ รศ.ดร. จิตรลดา แสงปัญญา คณะกรรมการสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณอาจารย์และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ แก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อคุณแม่ที่สนับสนุนและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัย และขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคนที่ได้ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมา

8. เอกสารอ้างอิง

กรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข. (2545). *แนวทางการดำเนินงาน โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ*. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

จิราพร พรรตคนแสง. เจ้าของร้านฮั่งเฮง.สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม พ.นศ. 2560.

ชนาภา เมธีเกรียงไกร. (2559). กระบวนการสืบทอดประเพณีทางสังคมของชาวไทยเชื้อสายจีน ชุมชนตลาดบ้านใหม่ จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ปนัดดา สีนอกา. (2538). การศึกษาการตอบสนองของแรงงานต่อภาวะโลกาภิวัตน์:กรณีศึกษา แรงงานในนิคมอุตสาหกรรม เกด เวย์ ซิตี. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

วรัญญา เหลืองโรจนกุล. เจ้าของร้านอึ้งเอี๊ยมฮวด. สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2560.

ศรัววรรณ สุทธิกิจพิมพ์พัฒน. เจ้าของร้านเจ้ฮุย. สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2560.

ศศิภาณูจน์ พิงพรกุล. เจ้าของร้านฮั่วเซ่งเฮงเฮง. สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2560.

สุดารา สุขฉายา. (2549). ลูกจีน หลานมอญ ในกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สารคดี.

สุนันพิชานาแสนประเสริฐ. (2540). คุณค่าชีวิตของสัตว์.วารสารราชบัณฑิตสถาน. 26(4), 20.

สุภางค์ จันทวานิช. (2559). สำเพ็ง:ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อังคณา แสงสว่าง. (2550). บทบาทของเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระหว่าง พ.ศ. 2398-2475.

วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.